

การวิเคราะห์ภาพแทนจากรูปแบบตัวอักษรป้าย ร้านค้าเมืองหลวงพระบาง ในกระแสโลกาภิวัตน์

A Representation Analysis from Typeface Shop Signage of Luang Prabang in Globalization

มาริญา ทรงปัญญา

Mariya Songpanya

mamariyas@gmail.com

สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Product Design Faculty of Society and Humanity

UdonThani Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการวิเคราะห์ภาพแทนจากรูปแบบตัวอักษรป้ายร้านค้าเมืองหลวงพระบาง ในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นบทความเชิงวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายและภาพแทนจากรูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบและใช้งานเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งตัวอักษรเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์รูปแบบหนึ่ง ที่นอกจากจะสื่อสารข้อความแล้ว ยังถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องผ่านรูปลักษณ์ที่ถูกออกแบบ (Typeface) โดยเฉพาะตัวอักษรที่ถูกออกแบบและใช้งานในสถานประกอบการร้านค้าในย่านการท่องเที่ยวของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ที่มีส่วนสำคัญในการสื่อสารต่อนักท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ทำให้ตัวอักษรกลายเป็นเครื่องมือสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมและกำหนดภาพลักษณ์หรือภาพแทนของเมืองหลวงพระบาง ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างน่าสนใจ โดยบทความมุ่งศึกษาข้อมูลจากการสำรวจลักษณะตัวอักษรที่ปรากฏและถูกนำเสนอในป้ายของร้านค้า โรงแรม และสถานที่ต่างๆ ในย่านท่องเที่ยวพื้นที่เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง และวิเคราะห์ความหมายที่เชื่อมโยงระหว่างรูปแบบตัวอักษรกับภาพแทนของเมืองหลวงพระบาง ผ่านแนวคิดสัญวิทยาและแนวคิดวาทกรรม โดยผลการสำรวจและวิเคราะห์กระบวนการสร้างภาพแทนพบว่า รูปแบบของตัวอักษรที่ถูกใช้มักเป็นรูปแบบตัวอักษรสไตล์ตะวันตก ที่มีการเชื่อมโยงความหมายเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบความร่วมมือ เป็นสากล และมีกลไกเชิงอำนาจในการผลิตข้อความหมายเชิงวัฒนธรรมนั้นให้ถูกยอมรับ ซึ่งส่งผลให้ภาพแทนเมืองหลวงพระบางในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความร่วมมือตามแบบอย่างตะวันตกมากขึ้น ซึ่งกระบวนการสร้างภาพแทนนี้เป็นส่วนหนึ่งในการควบคุมกำหนดกรอบความคิด จินตนาการ และ

ทัศนคติของผู้คนในเมืองหลวงพระบางทั้งนักท่องเที่ยวจากวัฒนธรรมอื่นและรวมถึงผู้คนในวัฒนธรรมพื้นถิ่นเอง ที่มีต่อความหมายของเมืองแห่งมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในกระแสโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ: เมืองหลวงพระบาง, ภาพแทน, สัญวิทยา, วาทกรรม, การออกแบบตัวอักษร

Abstract

A Representation Analysis from Typeface Shop Signage of Luang Prabang in Globalization is an academic article that aims to study and analysis cultural representation and signifying practice of typeface design which is used to communicate to tourist and local people of Luang Prabang in the globalization. The study data was collected from a survey about typefaces which appear and are presented on signs of shops, hotels and various locations in the area of Luang Prabang World Heritage City. The signifying practice is analyzed through the connection between typeface and representation of Luang Prabang with the concept of Semiology and Discourse. The result of a survey and analysis shows that a representation of Luang Prabang World Heritage City in the globalization changes from old representation which linked to the original cultural heritage to be new one which more contemporary. Through the style of western style typeface that is not only responsible for communicating messages, but it also serves to connect the meaning and reproduce the representation of Luang Prabang to be a contemporary place with western typeface style. This representation process controls the framework, imagination and attitude of people in Luang Prabang who come from other cultures and including people in the local culture into the meaning of the city about cultural heritage and way of life that changes in the globalization.

keywords: Luang Prabang, Representation, Semiology, Discourse, Typeface Design

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เกิดจากเทคโนโลยีระบบสื่อสารและการเดินทางที่ไร้พรมแดน ส่งผลให้อิทธิพลของวัฒนธรรมและอำนาจทางเศรษฐกิจจากประเทศที่พัฒนาแล้วได้ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศอื่นอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดกระแสวัฒนธรรมโลก (Neo-Westernization) ครอบงำทางความคิด การมองโลก การบริโภคนิยม แฟชั่นหลายเข้า ครอบคลุมเหนือวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละประเทศ (ม.ป.ป, 2561: ออนไลน์) กระแสโลกาภิวัตน์นี้ทำให้วัฒนธรรมต่างๆ กลายเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักที่มีความคล้ายคลึงกันทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิต การแต่งกาย อาหารการกิน รวมถึงงานศิลปะและการออกแบบ

แม้ว่าในหลายประเทศจะพยายามสร้างแรงเสียดทานจากกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยการสร้างความแตกต่างจากวัฒนธรรมในท้องถิ่น เกิดเป็นกระแสท้องถิ่นนิยม (Localism) ที่หมายถึงการแสดงออกซึ่งความประทับใจต่อท้องถิ่นนั้น และนำมาพัฒนาสู่แนวคิดท้องถิ่นภิวัตน์ (Localization) ที่หมายถึง การกระทำให้เป็นท้องถิ่น หรือสภาพของสิ่งหนึ่งๆ ที่ถูกทำให้มีลักษณะเป็นแบบท้องถิ่น (ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์, 2556 อ้างจาก Webster's Dictionary, 1977: 1061) ซึ่งแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในประเทศที่มองเห็นโอกาสในการนำเอาทุนวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมาสร้างให้เกิดจุดเด่นให้มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมกระแสหลักของโลก ซึ่งการสร้างภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างนั้นสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่แสวงหาความแตกต่างแปลกใหม่ในวัฒนธรรมที่พวกเขาไม่เคยสัมผัสมาก่อน

เมืองหลวงพระบางในฐานะเมืองท่องเที่ยวสำคัญของลาวก็เช่นกัน หลังจากได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม เมืองหลวงพระบางก็เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวทั่วโลก ทำให้รัฐบาลลาวกำหนดแผนพัฒนาให้มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยเน้นให้เป็นเมืองที่ยังคงรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้อย่างเหนียวแน่น (กฤษณ์ วิไลโอฬาร, 2560: 110) ซึ่งการที่เมืองหลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้วยเหตุผลคือ มีวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย มีบ้านเรือน

อันโดดเด่นด้วยลักษณะแบบโคโลเนียล ตัวเมืองตั้งอยู่ริมน้ำโขงและน้ำคานซึ่งไหลบรรจบกันท่ามกลางธรรมชาติอันงดงาม และชาวหลวงพระบางมีบุคลิกที่ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นมิตร และมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม (กิตติสันต์ ศรีรักษา, 2558) มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จึงกลายเป็นภาพลักษณ์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ผ่านการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเมืองเก่าในหลวงพระบาง เช่น วัดเชียงทอง พระราชวังเก่าที่ปัจจุบันเป็นเป็นพิพิธภัณฑ์หลวงพระบาง พระธาตุพูสี รวมไปถึงตลาดเช้าและตลาดมืดที่นำเสนอวิถีชีวิตของคนลาวพื้นถิ่นและชาวเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในหลวงพระบาง มรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มองเห็นและจับต้องได้เหล่านี้ (ภาพที่ 1) ถูกนำมาเป็นภาพแทนทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงความหมายต่างๆ ได้แก่ ความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของหลวงพระบาง เมืองมรดกโลกที่อุดมไปด้วยวัฒนธรรมอันงดงาม ทั้งความเป็นพื้นถิ่นที่มีความเฉพาะตัวของชนเผ่าพื้นเมือง และความวิจิตร โบราณ ที่มีคุณค่าตกทอดมาจากอดีต ซึ่งภาพแทนเหล่านี้ถูกสื่อสารและถูกจดจำในมโนทัศน์ของนักท่องเที่ยวเรื่อยมา

ภาพที่ 1 ตัวอย่างภาพแทนด้านวัฒนธรรมเมืองหลวงพระบางที่ถูกจดจำในมโนทัศน์ของนักท่องเที่ยว รวบรวมจาก The Guardian และ Lonely Planet (ออนไลน์)

แม้ว่าภาพแทนทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางดังกล่าว จะถูกนำเสนอจนกลายเป็นที่จดจำของนักท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด เป็นไปตามความต้องการและแผนการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของรัฐบาลลาวที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่จากการหลั่งไหลของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมที่ทำให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลกนั้น ทำให้การอนุรักษ์

วัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นแรงต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าวเริ่มมีการสั่นคลอน โดยจากการสำรวจพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจที่ตามมาจากการท่องเที่ยว คือ การที่สถานประกอบการร้านค้าต่างๆ ซึ่งเป็นธุรกิจเพื่อตอบสนองรองรับการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบางนั้น มีการสื่อสารภาพลักษณ์รูปแบบใหม่ให้ทันต่อกระแสความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

ซึ่งการสื่อสารภาพลักษณ์ของสถานประกอบการเพื่อการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบางได้มีการสื่อสารหลายรูปแบบ และที่น่าสนใจและเห็นเด่นชัดคือรูปแบบของตัวอักษรหรือ typeface ที่ถูกสื่อสารในรูปแบบของตราสัญลักษณ์หรือโลโก้ร้าน รวมไปถึงแบบตัวอักษรที่ถูกใช้ในป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ ที่นักออกแบบหรือผู้ประกอบการคัดเลือกลำมาแสดงออกถึงตัวตนและบุคลิกของร้านให้ชัดเจน และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด แบบตัวอักษรเหล่านี้จึงไม่ได้ทำหน้าที่แค่เพียงสื่อสารเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารและกำหนดภาพลักษณ์ของสถานประกอบการร้านค้าให้มีบุคลิกและตัวตนในการรับรู้ของนักท่องเที่ยวตามที่นักออกแบบหรือผู้ประกอบการต้องการให้เป็น อีกทั้งยังส่งผลเชื่อมโยงไปยังความหมายหรือภาพแทนของเมืองหลวงพระบางได้อีกด้วย

โดยภาพแทน (Representation) คือ ผลผลิตของความหมายของสิ่งที่เราคิด (Concept) ในเชิงนามธรรม ผ่านภาษาหรือภาพต่างๆ ในเชิงรูปธรรมที่มีความเชื่อมโยงกัน (Hall, 1997: 17) ดังนั้นภาพแทนจึงไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่มีกระบวนการประกอบสร้างภาพแทนที่เชื่อมโยงกับความหมายนามธรรมเข้ากับวัตถุเชิงรูปธรรมต่างๆ บทความวิชาการนี้จึงมุ่งวิเคราะห์กระบวนการสร้างภาพแทน ผ่านการสำรวจรูปแบบตัวอักษรที่ถูกนำเสนอในป้ายของร้านค้า โรงแรม และสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่เมืองมรดกโลกหลวงพระบางในปัจจุบัน และวิเคราะห์ความหมายที่เชื่อมโยงระหว่างรูปแบบตัวอักษรเหล่านั้น ว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาพแทนของเมืองหลวงพระบางอย่างไร ซึ่งนอกจากการทำให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความหมายและภาพแทนแล้ว ยังเป็นแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของความหมายของภาพแทนเมืองหลวงพระบางจากความเป็นเมืองมรดกโลกสู่บริบทโลกาภิวัตน์ผ่านการรูปแบบตัวอักษร ที่เป็นสัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกรูปแบบหนึ่ง

รูปแบบตัวอักษรในเมืองหลวงพระบางยุคโลกาภิวัตน์

รูปแบบตัวอักษร หรือ Typeface หมายถึง ชุดของตัวอักษรในสไตล์เดียวกัน (จติพงศ์ ภูสุมาศ, 2556: 22) ซึ่งเป็นเสมือนใบหน้าที่ของตัวอักษรรูปแบบต่างๆ เพราะนอกจากหน้าที่หลักของตัวอักษรที่มีไว้สื่อสารข้อความให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระแล้ว หน้าตาของแบบตัวอักษรที่แตกต่างกันยังสามารถส่งต่อหรือสื่อสารความรู้สึก บุคลิก และอารมณ์ของเนื้อหาให้ผู้อ่านได้แตกต่างกันอีกด้วย เช่น แบบตัวอักษรที่ลักษณะเป็นตัวเขียน (Script / Handwritten) มักจะให้ความรู้สึกที่เป็นกันเองหรือมีชีวิตชีวา มากกว่าแบบตัวอักษรที่เป็นตัวพิมพ์แบบมีเชิงหรือมีหัว (Serif) หรือแบบตัวอักษรที่ไม่มีหัวหรือไม่มีเชิง (San-serif) มักจะให้ความรู้สึกทันสมัย มากกว่าตัวอักษรแบบอาลักษณ์ (Black letter) ดังนั้นหน้าตาของแบบอักษรหรือ Typeface จึงมีความสำคัญต่อการสื่อสารความรู้สึก เปรียบเสมือนสำเนียง น้ำเสียงของเนื้อหา และนอกจากเป็นสำเนียงสื่อสารใจความในบริบทต่างๆ ชุดแบบตัวอักษรเองก็ยังสามารถถูกออกแบบวางแผนให้เป็นเสียงเฉพาะขององค์กร สินค้า หรือแบรนด์ต่างๆ ได้เช่นกัน (สมิชนันท์ สมันเลาะ, 2558: 31) ดังนั้นนักออกแบบรวมไปถึงเจ้าของกิจการในยุคสมัยใหม่จึงใส่ใจด้านการออกแบบและเลือกใช้แบบตัวอักษรให้เข้ากับบุคลิกของสถานที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าหรือแบรนด์ของตนเอง เพื่อให้สามารถสื่อสารและสร้างภาพลักษณ์ของตนให้ผู้บริโภคจดจำได้อย่างชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผ่านรูปแบบตัวอักษรลักษณะต่างๆ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างชุดแบบ
ตัวอักษรรูปแบบต่างๆ

และเมื่อเมืองหลวงพระบางได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวระดับโลก กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารของร้านค้าหรือสถานประกอบการต่างๆ จึงเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทำให้รูปแบบของตัวอักษรที่ถูกออกแบบและใช้เพื่อสื่อสารที่นอกจากจะต้องเป็นภาษาอังกฤษเพื่อความเป็นสากลแล้ว ร้านค้าสถานประกอบการในเมืองหลวงพระบางยังมักจะเลือกรูปแบบตัวอักษรที่สร้างความคุ้นชินให้กับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะรูปแบบตัวอักษรที่ได้รับความนิยมในวัฒนธรรมตะวันตก

โดยจากการสำรวจ พบว่ารูปแบบตัวอักษรสไตล์ตะวันตกที่นิยมใช้เพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง ได้แก่ ตัวอักษรแบบมีเชิง (serif) ที่มีบุคลิกน่าเชื่อถือ ดูเป็นทางการ มีอายุเก่าแก่ (ภาพที่ 3) และตัวอักษรแบบตัวเขียน (Script / Handwritten) ที่มีบุคลิกเป็นมิตรเป็นกันเอง หรือสื่อถึงความเป็นแฮนด์เมด (ภาพที่ 4) รวมไปถึงแบบตัวอักษรประดิษฐ์ (Display) ที่สื่อถึงบุคลิกความแปลกใหม่สร้างสรรค์ ผสมผสานรสนิยมเฉพาะตัว สร้างประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่แปลกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว (ภาพที่ 5) ซึ่งรูปแบบตัวอักษรเหล่านี้สื่อสารความหมายและกลายเป็นภาพลักษณ์ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ในลักษณะที่มีความเป็นสากล ให้ความรู้สึกร่วมสมัย และอยู่ภายใต้การยึดโยงกับความรู้สึกคุ้นเคยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ภาพที่ 3 ตัวอย่างชุดแบบตัวอักษรมีเชิง (serif) ที่พบในป้ายร้านค้าเมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 4 ตัวอย่างชุดแบบตัวอักษรตัวเขียน (Script / Handwritten) ที่พบในป้ายร้านค้า
เมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 5 ตัวอย่างชุดแบบ
ตัวอักษรประดิษฐ์ (Display)
ที่พบในป้ายร้านค้า
เมืองหลวงพระบาง

ภาพลักษณ์ที่บรรดาร้านค้าสถานประกอบการเพื่อนักท่องเที่ยวได้สร้างขึ้นผ่านรูปแบบตัวอักษรต่างๆ นอกจากจะสื่อสารตัวตนที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มีต่อสถานประกอบการของตนเองแล้ว ภาพลักษณ์เหล่านั้นได้กลายเป็นภาพแทนที่เชื่อมโยงกับเมืองหลวงพระบางไปด้วยอย่างไม่รู้ตัว เนื่องจากรูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบคัดเลือกมาให้ปรากฏตามป้ายของร้านค้าสถานประกอบการเพื่อนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีจำนวนมากมายริมสองฝั่งถนนทั่วเขตมรดกโลก ได้สร้างบรรยากาศและแสดงตัวตนที่มีภาพลักษณ์ที่มีความเป็นสากล ดูร่วมสมัยสไตล์ตะวันตก สู่การรับรู้ของผู้มาเยือน

จากรูปแบบของตัวอักษรที่ถูกออกแบบคัดเลือกเพื่อนำมาเสนอตัวตนของร้านค้าสถานประกอบการเพื่อนักท่องเที่ยวต่างชาติเหล่านี้ จึงผลต่อภาพแทนของเมืองหลวงพระบางไม่มากนักน้อย แม้หลวงพระบางจะยังคงมีตัวตนที่เป็นมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมลาวดั้งเดิมที่ถูกนำเสนอผ่านวัดวาอาราม พระราชวัง หรือโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์ แต่ในขณะเดียวกันบนท้องถนนที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการใช้ชีวิตจริงของทั้งนักท่องเที่ยวและคนพื้นถิ่น กลับถูกวัฒนธรรมโลกตะวันตกจากรูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบคัดเลือกเพื่อสื่อภาพลักษณ์ความร่วมมือตามแบบตะวันตกเข้ามาแย่งพื้นที่แสดงตัวตนอย่างไม่รู้ตัว ซึ่งอาจจะกลายเป็นภาพแทนใหม่ของเมืองหลวงพระบางแทนที่เป็นเมืองแห่งมรดกทางวัฒนธรรมลาวแบบเดิม รูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบคัดเลือกให้ปรากฏทั่วเมืองหลวงพระบางในขณะนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งในการปรับเปลี่ยนตัวตนทางวัฒนธรรมของหลวงพระบางให้ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้ในที่สุด

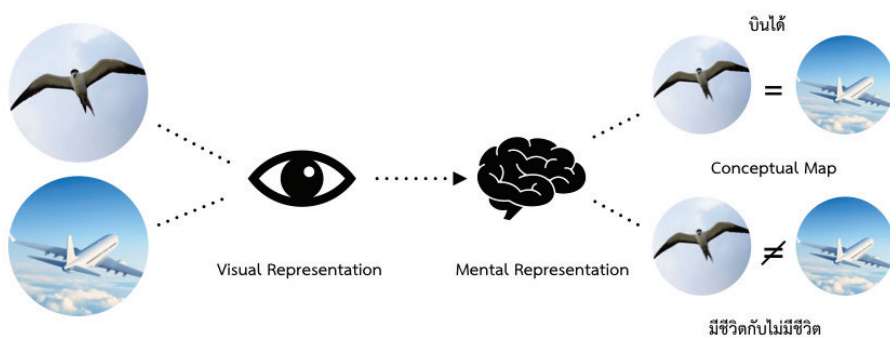
รูปแบบตัวอักษรสไตล์ตะวันตกที่ถูกออกแบบและใช้งานเพื่อสื่อสารและสร้างภาพลักษณ์ต่อนักท่องเที่ยวดังที่กล่าวมา สามารถเชื่อมโยงและมีผลต่อความหมายของภาพแทนของเมืองหลวงพระบางได้อย่างไรนั้น สามารถอธิบายผ่านกระบวนการสร้างความหมายและภาพแทนทางวัฒนธรรม โดยผู้เขียนได้เชื่อมโยงแนวทางการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์และแนวทางการกำหนดความหมายผ่านวาทกรรมเชิงอำนาจ เพื่ออธิบายกลไกหรือกระบวนการประกอบสร้างภาพแทนของเมืองหลวงพระบางให้เห็นเป็นขั้นตอน ดังนี้

กระบวนการสร้างภาพแทนเมืองหลวงพระบาง

จากการปรับเปลี่ยนด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมที่ทำให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลก ที่ต้องการสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในเชิงมรดกที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมไปถึงการที่ร้านค้าสถานประกอบการพยายามสร้างตัวตนที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวต่างชาติผ่านการออกแบบและเลือกใช้ตัวอักษรที่มีบุคลิกที่ร่วมสมัยจนกลายเป็นภาพแทนล้วนสอดคล้องกับแนวคิดภาพแทนหรือภาพนำเสนอ (Representation) ที่ Hall (1997:

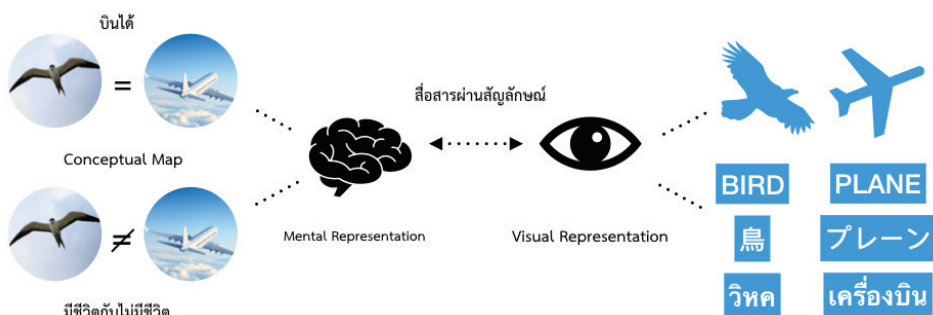
17-19) ได้ให้ความหมายไว้ คือ ผลผลิตของความหมายของสิ่งที่เราคิด (Concept) ในเชิงนามธรรม ผ่านภาษาหรือภาพต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงกัน เป็นการอ้างอิงสิ่งที่เป็นนามธรรมเข้ากับโลกวัตถุจริงๆ หรือเชื่อมโยงโลกวัตถุจริงให้สามารถจินตนาการไปสู่โลกสมมติที่เป็นนามธรรมต่อไปได้อีก

กระบวนการสร้างภาพแทนมี 2 ระบบ (เอกรัฐ เลหาทยวณิชย์, 2552: 6-7) คือ ระบบแรก คือระบบที่คอยจำแนกความเหมือนความแตกต่างของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับชุดความคิด (a set of concept) หรือ ภาพความคิดในสมอง (Mental Representation) ซึ่งเป็นระบบที่ช่วยตีความเชื่อมโยงความหมายของภาพที่เรามองเห็น (Visual Representation) เข้ากับภาพที่ถูกสร้างขึ้นในความคิด ซึ่งในการตีความหมายของสิ่งต่างๆ ในความคิดนั้น เราจำเป็นต้องมีระบบในการจัดจำแนกหมวดหมู่ของความสัมพันธ์ โดยแยกแยะถึงความเหมือนหรือความแตกต่างของสิ่งเหล่านั้น เช่น การแยกแยะความเข้าใจเกี่ยวกับนกและเครื่องบิน ซึ่งมีความเหมือนคือสามารถบินบนฟ้า แต่ก็มี ความต่างตรงที่นกเกิดจากธรรมชาติส่วนเครื่องบินเป็นสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ การผสมและแยกแยะนี้ก่อให้เกิดรูปแบบของความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ระบบการจัดการแยกแยะนี้ทำให้เกิดเป็น แผนที่ความคิด (Conceptual Map) ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลที่มีความตีความ แยกแยะและเข้าใจสิ่งต่างๆ ต่างกัน

ภาพที่ 6 แผนที่ภาพอธิบายระบบจำแนกสิ่งต่างๆ ที่สัมพันธ์กับชุดความคิด (a set of concept) ในสมอง

และเพื่อที่จะสามารถสื่อสารกันได้เข้าใจตรงกัน จำเป็นต้องมีระบบที่ 2 คือ การสร้างภาษา หรือชุดสัญญาณ ที่มาจากการแปลงความหมายของชุดความคิดที่แต่ละคนมีให้เป็นรูปธรรม ได้แก่ ภาษาที่เราใช้ทั่วไป คำ เสียง หรือแม้แต่ภาพที่มีความหมายรวมไปถึงสื่อต่างๆ เช่น สัญญาณไฟ แพชั่น เสื้อผ้า สินค้าต่างๆ สัญญาเหล่านี้ถูกใช้ในฐานภาษาที่ใช้อ้างอิงความคิดหรือชุดความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เราคิดเป็นนามธรรมในสมอง และสื่อสารความคิดของเราไปยังคนอื่นๆ ที่มีความเข้าใจสัญญาณหรือความหมายในภาษาเดียวกัน โดยสรุปแล้วภาพแทนคือการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ระหว่างความคิดและสัญญาณ ผ่านแนวทางความเข้าใจจากการผลิตความหมายทางภาษา ซึ่งกระบวนการของภาพแทนนี้เป็นหัวใจหลักของการสร้างระบบความหมายทางวัฒนธรรมขึ้น

ภาพที่ 7 แผนภาพอธิบายระบบการแปลงความหมายของชุดความคิดให้เป็นรูปธรรมผ่านสัญลักษณ์

ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ มีความหมาย (Concept) ที่เป็นนามธรรม เช่น ความเป็นลาวหรือความเป็นตะวันตก เราต่างมีความคิดหรือภาพในสมอง (Mental Representation) ถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทั้งเหมือนหรือแตกต่างกันไปตามแผนที่ความคิดของแต่ละคนแต่ละสังคม และเพื่อที่จะสื่อสารและเข้าใจได้ตรงกันจึงจำเป็นต้องมีการสร้างระบบของสัญญาณหรือภาพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พิธีกรรม การแต่งกาย รูปแบบวิถีชีวิต ภาพถ่ายหรือสื่อต่างๆ ที่ถูกกำหนดและสร้างสรรค์ให้เป็นภาพแทนของวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นกรอบกำหนดความเข้าใจที่ตรงกันของคนส่วนรวม เช่น เราเข้าใจความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของลาวผ่านภาพแทนที่มองเห็นได้เช่นความวิจิตรงดงามของวัดวาอารามในเมืองหลวงพระบางหรือเราเข้าใจความเป็นร่วมสมัยแบบสากลจากภาพแทนของแบบตัวอักษรในสไตล์

ตะวันตก เป็นต้น จะเห็นว่ากระบวนการสร้างภาพแทนที่อธิบายความหมายทางวัฒนธรรมของสังคมนี้ ไม่เพียงแต่ให้กำหนดความหมายผ่านการเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มองเห็นได้แล้ว ยังเชื่อมโยงความคิดของเราให้เห็นภาพจินตนาการถึงความหมายหรืออุดมคติที่ถูกกำหนดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ต่อไปอีกโดยไม่รู้ตัว ซึ่งอุดมคติหรือความหมายต่างๆ เหล่านั้นถูกกำหนดและมีกลไกในการทำให้เกิดการยอมรับและให้ความสำคัญมากน้อยต่างกันไป ดังนั้นกระบวนการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมผ่านภาพแทนนั้น จึงเป็นการสะท้อนอุดมคติเฉพาะด้านหนึ่งๆ เท่านั้น โดยมีกระบวนการประกอบสร้างภาพแทนที่มีกลไกอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายของรัฐ การตลาด หรืออำนาจจากการใช้สื่อต่างๆ ที่มีการกำหนดความหมายจนสร้างเป็นอุดมคติและทำให้อุดมคตินั้นได้รับการยอมรับ โดยเข้าไปควบคุมจินตนาการของผู้คนส่วนใหญ่ให้เห็นไปในทางตรงกันผ่านรูปแบบของสื่อสัญลักษณ์ ภาษา หรือภาพลักษณ์ต่างๆ อย่างแนบเนียน

ในการศึกษาทำความเข้าใจกลไกการประกอบสร้างภาพแทนดังกล่าวมานั้น จึงสามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์และแนวทางการกำหนดความหมายผ่านวาทกรรมเชิงอำนาจ เพื่อจะทำให้เราทราบถึงกลไกของกระบวนการสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมผ่านการประกอบสร้างภาพแทน ที่มีอิทธิพลในการควบคุมความคิดเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น

: แนวทางการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์

แนวทางสัญลักษณ์ (Semiology) คือแนวทางที่อธิบายว่ากระบวนการสร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมผ่านสัญลักษณ์ ในที่นี้คือรูปแบบของตัวอักษร นั้นมีกลไกการทำงานสื่อความหมายในสังคมอย่างไร โดยสัญลักษณ์ (Semiology) หรือสัญศาสตร์ (Semiotics) เป็นศาสตร์ที่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้แก่ ชาร์ล เพียร์ส (C. Peirce) นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกัน ที่ได้ให้ความสนใจใน ความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุจริงที่จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยจัดแบ่งประเภทของสัญลักษณ์ (Sign) ออกเป็น 3 แบบ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559: 62 -63) ดังนี้

1) Icon เป็นสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับ วัตถุมากที่สุด เช่น ภาพถ่าย รูปปั้น รูปวาด โดยการถอดรหัสของ Icon เพียงแค่เห็นก็สามารถถอดความหมายถึงตัว วัตถุได้ง่าย

2) Index เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวพันแบบเป็นเหตุเป็นผลโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริงเช่น คว้นไฟเป็น Index ของไฟ หรือรอยเท้าสัตว์ก็จะเชื่อมโยงถึงสัตว์ การถอดรหัสของ Index จึงจำเป็นจะต้องอาศัยเหตุผลเชื่อมโยงเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง Index กับวัตถุจริง

3) Symbol เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงอันใดเลยระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุจริง หากแต่ความหมายเกิดจากการตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์เช่น ตัวอักษร หรือโลโก้ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น การถอดรหัสจึงจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้สัญลักษณ์

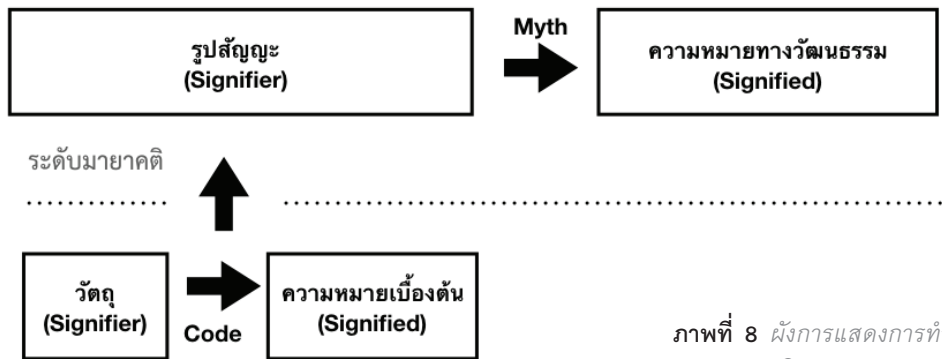
จากแนวคิดดังกล่าวของชาร์ล เพียร์ส ทำให้เห็นว่า รูปแบบตัวอักษรที่ปรากฏในหลวงพระบาง ถูกจัดไว้ในสัญลักษณ์ประเภท Symbol ซึ่งจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจร่วมกันในการตีความความหมายของตัวอักษรนั้นๆ จากหน้าที่หลักของตัวอักษรที่ทำหน้าที่สื่อสารข้อความ เมื่อผู้รับสารส่วนใหญ่ของร้านค้าในเมืองหลวงพระบางกลายเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ผู้ประกอบการจึงจำเป็นต้องใช้ตัวอักษรในภาษาอังกฤษเป็นหลักในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายใหม่ดังกล่าว ซึ่งตัวอักษรภาษาอังกฤษที่ถูกนำมาใช้สื่อสารในหลวงพระบาง ไม่ได้มีเพียงรูปแบบเดียว แต่ยังมีการออกแบบและเลือกใช้รูปแบบตัวอักษรที่นอกจากจะสื่อสารข้อความหรือเนื้อหาสาระเท่านั้น ยังสื่อสารความหมาย ชุดความคิด ที่เชื่อมโยงกับรูปแบบตัวอักษรนั้นๆ ซึ่งสามารถตีความหรือทำความเข้าใจผ่านการถอดรหัสทางวัฒนธรรม โดยสามารถอธิบายผ่านแนวคิดสัญวิทยาแบบโครงสร้างนิยม (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559: 86) ของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิตเซอร์แลนด์ แฟร์ดินองซ์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) และนักทฤษฎีชาวฝรั่งเศส โรลิ่ง บาร์ตส์ (Roland Barthes)

แฟร์ดินองซ์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) อธิบายว่า ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ โดยการสื่อสารความหมายของสิ่งต่างๆ เกิดจากการสร้างสัญลักษณ์ที่เห็นเป็นภาพได้ และ

สัญลักษณ์นั้นก็ถูกนำไปเทียบเคียงกับสิ่งอื่นที่ต่างจากมันและถูกตีความผ่านระบบความเข้าใจเดียวกัน ซึ่งโซซูร์เชื่อว่าการเข้าใจและตีความหมายของภาษาหรือสัญลักษณ์นั้นมีโครงสร้างของการสื่อความหมายที่เป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมการทำความเข้าใจของคนในแต่ละบริบทสังคมนั้นๆ โซซูร์วิเคราะห์โครงสร้างของหน่วยการสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ (Sign) ว่าประกอบด้วย สิ่งที่ได้รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสหรือมองเห็น (คือรูปสัญลักษณ์ Signifier) และสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นความหมายที่สื่อออกมา (ความหมายสัญลักษณ์ Signified) เช่นในกรณีของภาษา สัญลักษณ์ก็คือถ้อยคำ ซึ่งมีรูปสัญลักษณ์เป็นเสียงหรือตัวอักษร และความหมายสัญลักษณ์คือความหมายที่เราเข้าใจจากถ้อยคำนั้น หรือสัญลักษณ์จรรยา ก็จะมีรูปสัญลักษณ์เป็นป้ายหรือดวงไฟสีต่างๆ เพื่อสื่อความหมายให้ผู้ขับที่เข้าใจสิ่งที่ต้องปฏิบัติเป็นต้น ซึ่งการเชื่อมโยงความเข้าใจระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายจะต้องมีการถอดรหัส (De-Code) หรือตามตีความตามรูปแบบของกระบวนการทัศนความเข้าใจที่ตรงกันในแต่ละบริบทของสังคมนั้นๆ ที่เป็นกรอบคอยกำหนดความเข้าใจความหมายของสิ่งต่างๆ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559: 58 - 60)

ต่อมามีนักทฤษฎีที่นำการอธิบายเชิงโครงสร้างทางภาษาของโซซูร์มาพัฒนาเพื่ออธิบายสัญลักษณ์ในเชิงวัฒนธรรม นั่นคือ โรลิ่ง บาร์ตส์ (Roland Barthes) ซึ่งเชื่อว่าวัฒนธรรมก็เป็นรูปแบบของภาษาชนิดหนึ่ง ที่มีการเชื่อมโยงความหมายของวัฒนธรรมผ่านรูปแบบสัญลักษณ์ต่างๆ และแต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรมต้องมีรหัส (Code) ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อให้คนในสังคมเข้าใจและตีความสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้มีความหมายที่ตรงกัน บาร์ตส์เรียกรหัสที่เป็นกรอบการตีความหมายทางวัฒนธรรมนั้นว่า มายาคติ (Myth) โดยเขาอธิบายการทำงานของมายาคติผ่านแนวคิดเชิงโครงสร้างเชื่อมโยงกับแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดย Edmund Husserl ที่พิจารณารูปลักษณ์หรือลักษณะทางกายภาพของสิ่งเหล่านั้นว่ามีผลต่อผัสสะและจิตสำนึกการรับรู้ของคนเราอย่างไร เช่น รสชาติไวน์ทำให้ผู้ดื่มรู้สึกอ่อนแรงแต่ชุ่มฉ่ำ และเสริมการวิเคราะห์แนวปรากฏการณ์วิทยาด้วยการพิจารณาด้านประโยชน์ใช้สอย (Function) ของสิ่งนั้นควบคู่ไปด้วย เช่นไวน์มีไว้สำหรับดื่ม การพิจารณาในทั้งสองด้านดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า คุณสมบัติเชิงผัสสะและประโยชน์ใช้สอยเป็นเสมือน “ความหมายเบื้องต้น” ที่เอื้อให้กลุ่มคนในสังคมใส่ความหมายทางวัฒนธรรมเพิ่มเข้าทับเข้าไปบนวัตถุนั้น เช่น ไวน์พื้นถิ่นที่มีรส

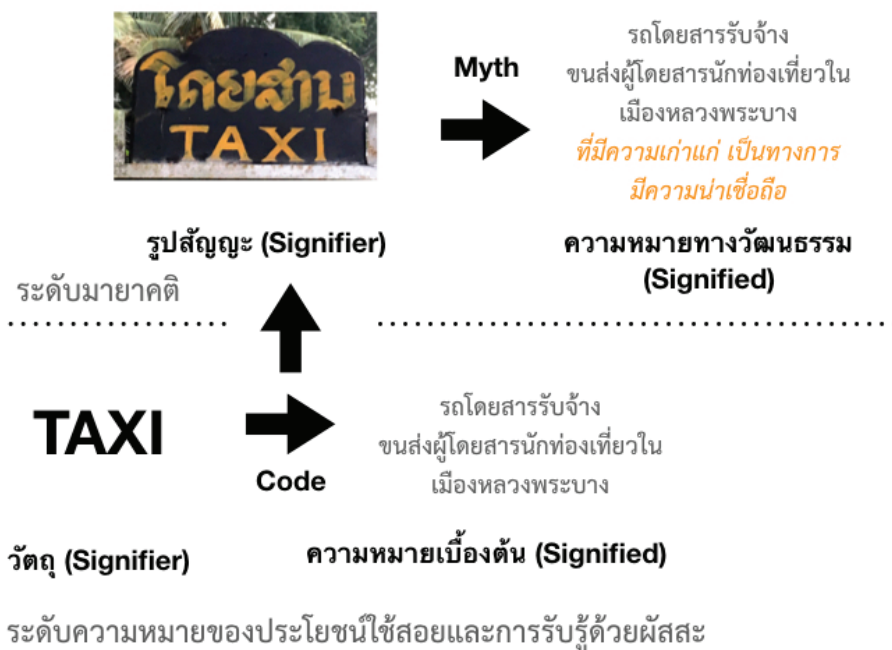
เข้มข้นที่กรรมกรใช้ดื่มเพื่อเพิ่มกำลังวังชาหลังทำงานหนัก กลุ่มปัญญาชนกลับนำมานิยมดื่มในงานสังคมเพื่อสื่อนัยยะต่อสายตาผู้อื่นว่าตนเป็นคนติดดิน มีความเป็นชายชาตรีตามธรรมชาติ เป็นต้น กระบวนการนี้ทำให้เราเข้าใจการทำงานของมายาคติว่าเป็นกระบวนการสื่อความหมายที่อาศัย “การเข้าไปยึดครอง” (Appropriation) หรือเข้าไปครอบงำความหมายเบื้องต้นของสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นความหมายเชิงผัสสะหรือเชิงประโยชน์ใช้สอย แล้วทำให้สื่อความหมายใหม่ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายในเชิงค่านิยมอุดมการณ์ ที่ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มคนในสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ (นพพร ประชากุล, 2544: 10 – 11)

ภาพที่ 8 ผังการแสดงการทำงานของ
ของมายาคติ
ที่มา : นพพร ประชากุล (2544)

จากการวิเคราะห์ของบาร์ตทำให้เราทราบถึงกระบวนการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการรับรู้ความหมายของสิ่งต่างๆ ลึกซึ้งกว่าความหมายเดิมเบื้องต้น ผ่านการเชื่อมโยงบริบทและกรอบคิดทางวัฒนธรรม รูปแบบการทำงานของมายาคติแฝงอยู่ในทุกการตีความหมายทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในวัฒนธรรมของการบริโภค ซึ่งมายาคติทำหน้าที่ในกระบวนการสื่อความหมายในระดับค่านิยมอุดมการณ์ ว่าสิ่งที่บริโภคหรือสิ่งที่เรารับรู้ถึงคุณค่าของมันโดยปราศจากข้อกังขาอยู่นั้น แท้จริงแล้วคุณค่าและความหมายที่เรายึดถือเหล่านั้นเป็นเพียงนัยยะทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ เมื่อใดที่สังคมผลักดันให้ความหมายค่านิยมนี้สื่อออกมา มันก็จะเข้าครอบงำความหมายเดิมเบื้องต้นของสัญลักษณ์นั้นๆ

ซึ่งในกรณีของรูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบหรือคัดเลือกใช้ในลักษณะร่วมสมัย โดยเฉพาะตัวอักษรภาษาอังกฤษที่มีรูปแบบตัวอักษรสไตล์ตะวันตก ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติรู้สึกมีความคุ้นเคยและประทับใจในควมมีรสนิยมของร้านหรือสถานประกอบการนั้นๆ นอกเหนือจากหน้าที่เดิมของตัวอักษรที่ใช้แค่สื่อสารเนื้อหาเท่านั้น แต่ความหมายทางวัฒนธรรมที่สังคมสร้างขึ้นให้รูปแบบตัวอักษรที่ถูกใช้นั้นที่มีความร่วมสมัยและสื่อถึงความหมายเชิงวัฒนธรรมตามแบบอย่างตะวันตกในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ตัวอักษรแบบมีเชิง (Serif) ที่สื่อความหมายทางวัฒนธรรมในความน่าเชื่อถือ ดูเป็นทางการ มีอายุเก่าแก่ (แผนภาพที่ 9) ตัวอักษรแบบตัวเขียน (Script / Handwritten) ที่สื่อถึงความเป็นมิตรเป็นกันเอง (แผนภาพที่ 10) หรือตัวอักษรประดิษฐ์ (Display) ที่สื่อถึงความแปลกใหม่สร้างสรรค์ ผสมผสานรสนิยมที่หลากหลายเฉพาะตัว (แผนภาพที่ 11)

ภาพที่ 9 แผนภาพแสดงการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของตัวอักษรแบบมีเชิง (Serif)

Myth

ร้านบริการนวด ชื่อนาคเงิน
ให้บริการนักท่องเที่ยวในเมือง
หลวงพระบาง ด้วยความเป็นมิตร
ผ่อนคลาย เป็นธรรมชาติ

รูปสัญลักษณ์ (Signifier)

ความหมายทางวัฒนธรรม
(Signified)

ระดับมายาคติ

Silver
Naga
Spa

Code

ร้านบริการนวด
ชื่อนาคเงิน

วัตถุ (Signifier)

ความหมายเบื้องต้น (Signified)

ระดับความหมายของประโยชน์ใช้สอยและการรับรู้ด้วยผัสสะ

ภาพที่ 10 แผนภาพ
แสดงการสื่อความหมาย
ทางวัฒนธรรมของตัว
อักษรแบบตัวเขียน
(Script / Handwritten)

Myth

ร้านจำหน่ายสินค้าทางวัฒนธรรม
ในเมืองหลวงพระบาง ที่ผสมผสาน
วัฒนธรรมพื้นเมืองตะวันออกเข้ากับ
ตะวันตก ด้วยความคิดสร้างสรรค์

รูปสัญลักษณ์ (Signifier)

ความหมายทางวัฒนธรรม
(Signified)

ระดับมายาคติ

OCK
POP
TOK

Code

ออก พบ ตก
(ตะวันออก มาพบ/อยู่
ร่วมกัน กับตะวันตก)

วัตถุ (Signifier)

ความหมายเบื้องต้น (Signified)

ระดับความหมายของประโยชน์ใช้สอยและการรับรู้ด้วยผัสสะ

ภาพที่ 11 แผนภาพ
แสดงการสื่อความหมาย
ทางวัฒนธรรมของตัว
อักษรประดิษฐ์
(Display)

การจากวิเคราะห์แนวทางการสื่อความหมายด้วยสัญลักษณ์ จะเห็นได้ว่าตัวอักษรในฐานะสัญลักษณ์ประเภท Symbol ซึ่งเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่ต้องอาศัยการถอดรหัสจากการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้สัญลักษณ์และผู้บริโภคนั้น ในที่นี้คือการเรียนรู้ไวยากรณ์ภาษาของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวต่างชาติ และจากการวิเคราะห์ด้วยแนวทางมายาคติยังเห็นได้ว่านอกจากตัวอักษรจะทำหน้าที่สื่อความหมายของข้อความผ่านการเข้าใจไวยากรณ์ภาษาแล้ว ตัวอักษรที่ถูกออกแบบยังสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ผ่านการเข้าใจทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมความคิดและสำนึกของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งนอกจากความหมายทางวัฒนธรรมนั้นๆ จะเชื่อมโยงกับสถานประกอบการร้านค้าแล้ว ยังเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและตัวตนของพื้นที่เมืองหลวงพระบาง จนกลายเป็นภาพตัวแทนความหมายทางวัฒนธรรมที่ร่วมสมัย ตามแบบอย่างตะวันตก ในมโนทัศน์ของนักท่องเที่ยวอย่างได้อย่างแนบเนียน

: แนวทางการศึกษาเชิงวาทกรรม

จะเห็นได้ว่าการสร้างภาพแทนความจริง และการเชื่อมโยงความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ แต่อาศัยการทำงานของมายาคติ หรือการตีความรหัสทางวัฒนธรรม ที่เป็นผลผลิตของสังคมวัฒนธรรมที่ถูกกำหนดจากคนกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นหนึ่ง หรือหลายกลุ่มหลายชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลลาวผู้ประกอบการเจ้าของร้าน นักออกแบบ นักท่องเที่ยว หรือคนในพื้นที่เมืองหลวงพระบางเอง ที่หยิบยื่นกำหนดความหมาย คุณค่าต่างๆ ให้กับความเป็นเมืองหลวงพระบาง โดยสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างแน่นแฟ้นในฐานะที่เป็นโครงสร้างในการกำหนดความหมาย ซึ่งอำนาจหรือกลไกในการกำหนดความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างภาพแทนนั้น ถูกขยายประเด็นศึกษาและอธิบายเพิ่มเติมภายใต้รูปแบบของปฏิบัติการเชิงสังคมและกลไกเชิงอำนาจ ผ่านแนวทางการศึกษาเชิงวาทกรรม (Discursive Approach) ซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจและการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมนั้นๆ

นักทฤษฎีคนสำคัญที่นำการศึกษาเชิงวาทกรรมมาอธิบาย ได้แก่ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งอธิบายความหมายของวาทกรรม (Discourse) ว่าการอธิบายถึงการเชื่อมโยงความหมายกับระบบปฏิบัติการทางสังคม วาทกรรมคือพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการสร้าง/ผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม นอกจากนั้นแล้ววาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับ (Valorize) ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นความหมายบางอย่างไว้ (Subjugate) หรือทำให้ความหมายบางอย่างที่มีอยู่แล้วในสังคมให้เลื่อนหายไปได้พร้อมๆ กัน (Displace) ภายใต้กฎเกณฑ์หรือโครงสร้างหลักทางสังคมในยุคสมัยหรือช่วงเวลาหนึ่งๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 19-21)

โครงสร้างหลักทางสังคมในแต่ละยุคสมัยจะเป็นตัวสร้างกฎเกณฑ์หรือความรู้ต่างๆ ขึ้นมาเพื่อกำหนดความหมายหรือคุณค่าของสิ่งต่างๆ ในระบบหรือสังคมยุคสมัยนั้น โดยใช้กลไกความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ในการผลิต คัดสรร แยกแยะรับรองความรู้ (Knowledge) ผ่านสถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น นักวิชาการ โรงเรียน วิทยาลัย เป็นต้น และสถาปนาความรู้เหล่านั้นให้กลายเป็นระบอบแห่งความจริง (Regime of Truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมาให้ถูกยอมรับทำหน้าที่เป็นความจริงของสังคม โดยมีกลไกคอยกำหนดและแยกแยะว่าสิ่งใดจริงหรือเท็จ และทำให้ความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นถูกต้องชอบธรรม ซึ่งในวาทกรรมชุดหนึ่งจะประกอบด้วยชุดความรู้หรือชุดความจริงย่อย (Segment) ที่หลากหลาย โดยแต่ละส่วนมีการพยายามต่อสู้ ช่วงชิงพื้นที่ในการมีอำนาจกำหนดความหมายในช่วงเวลาหนึ่งหนึ่ง หรือกลายเป็นความรู้หลักของสังคม (Episteme) ดังนั้นวาทกรรมจึงกลายเป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ ซึ่งฟูโกต์เห็นว่าเป็น “ภาคปฏิบัติการเชิงวาทกรรม” (Discursive Practice) ที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดสร้างชุดความจริง ที่มีการต่อสู้ต่อรองอำนาจและระบอบแห่งความจริงนั้นๆ (Foucault, 1980: 131-133)

ในบทความ “The Order of Discourse” ฟูโกต์อธิบายปฏิบัติการและวิธีวิเคราะห์เชิงวาทกรรมอย่างน่าสนใจว่า วาทกรรมจะมีภาคปฏิบัติการที่สำคัญ 3 ประการ (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544: 16-17) คือ

ประการที่ 1: วาทกรรมกีดกัน ห้ามปราม และแบ่งแยก

วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่น (Another Principle of Exclusion) โดยแบ่งส่วนและปฏิเสธ (Division and Rejection) ชุดวาทกรรมอื่นออกไป ผ่านการใช้ชุดความรู้ที่ถูกสถาปนาขึ้นให้เป็นความจริงเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยก เช่น การใช้ความรู้จิตวิทยาแยกคนบ้าออกจากคนดี การกันความปกติออกจากความผิดปกติ หรือในกรณีนี้คือการใช้ความรู้ทางการตลาดและการออกแบบแยกรูปแบบร้านค้าเพื่อนักท่องเที่ยวและร้านค้าสำหรับคนท้องถิ่น ยิ่งกว่านั้นวาทกรรมดังกล่าวยังห้ามปราม (Prohibition) ทั้งตัวมันเองและวาทกรรมอื่นไม่ให้พูดในบางสิ่งบางเรื่อง เช่น ในร้านสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติจะไม่มีการใช้ตัวอักษรภาษาลาว เป็นต้น

ประการที่ 2: วาทกรรมหลักควบคุมวาทกรรมอื่น

วาทกรรมจะมีปฏิบัติการควบคุมวาทกรรมอื่น (Controlling and Delimiting Discourse) โดยวาทกรรมที่มีอำนาจจะมีกลไกการวิจารณ์ (Commentary) ชุดวาทกรรมอื่นให้หมดความถูกต้อง พร้อมทั้งให้เอกสิทธิ์แก่ผู้พูด หรือผู้ที่มีอำนาจในการแถลงความหมายหรือสื่อสิ่งต่างๆ เช่น ในวาทกรรมเกี่ยวกับการออกแบบ นักออกแบบมีสิทธิ์ในการตัดสินใจหรืออธิบายความสวยงามหรือความมีสไตล์ได้น่าเชื่อถือกว่าคนอื่นทั่วไป ในมุมมองความคิดของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจึงเชื่อว่าร้านที่มีการใช้ตัวอักษรภาษาอังกฤษที่ได้รับการออกแบบโดยนักออกแบบหรือชาวต่างชาติด้วยกันนั้นมีความน่าเชื่อถือและน่าสนใจกว่าร้านพื้นถิ่น เป็นต้น

ประการที่ 3: วาทกรรมสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง

ฟูโกต์เห็นว่าชุดวาทกรรมจะสามารถตรึงตัวเองอยู่ได้ในสังคมอย่างชอบธรรมผ่านพิธีกรรมบางอย่างจนทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ เช่น วาทกรรมในอดีตบางส่วนผ่านพิธีกรรมทางศาสนา หรือบางส่วนผ่านกฎเกณฑ์ความยุติธรรม และในปัจจุบันผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ทดลอง หรือได้รับความยอมรับในการเป็นศาสตร์ และยังต้องมีกลุ่มหรือสถาบันที่คอยผลิตหรือคงความศักดิ์สิทธิ์เอาไว้โดยอยู่ในลักษณะวงแคบ เช่น ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือในเฉพาะบางสาขาวิชา ในกรณีเมืองหลวงพระบางนี้อาจจะเป็นกลุ่มสมาคมนักออกแบบต่างชาติ หรือหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวระดับสากล เป็นต้น

จากแนวทางการศึกษาเชิงวาทกรรมของฟูโกต์ ทำให้สามารถเข้าใจกระบวนการสร้างความหมายของภาพแทนเมืองหลวงพระบางผ่านการออกแบบและใช้ตัวอักษร โดยมีการกำหนดความหมายรวมถึงคุณค่าอุดมคติต่างๆ ผ่านรูปแบบวาทกรรมที่มีกลไกของอำนาจ การผลิตความรู้ และสร้างความจริงที่สามารถควบคุมสำนึกและจินตนาการของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการต่อความหมายทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางให้ไปในทิศทางเดียวกันอย่างแนบเนียน เพราะกลไกเชิงอำนาจนั้นไม่ใช่รูปแบบของการใช้อำนาจบังคับขู่เชือดให้ผู้คนเชื่อตาม แต่เป็นการทำเรายอมรับและเชื่อถือตามอย่างไม่รู้ตัวผ่านปฏิบัติการเชิงวาทกรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมา

บทสรุปการเปลี่ยนแปลงภาพแทน ของเมืองหลวงพระบาง

จากการสำรวจและวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายและภาพแทนจากรูปแบบตัวอักษรที่ถูกออกแบบและใช้งานเพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองมรดกโลกหลวงพระบางในปัจจุบัน ทำให้เราทราบว่าความหมายเชิงวัฒนธรรมจากรูปแบบตัวอักษรสไตล์ตะวันตกเหล่านี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาพแทนของเมืองหลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์ไม่มากนักน้อย โดยที่ไม่ได้ทำหน้าที่สื่อสารข้อความแก่นักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่แนวทางสัญวิทยาของบาร์ตทำให้เราทราบว่าความหมายของสัญลักษณ์ตัวอักษรในรูปแบบต่างๆ นั้น ล้วนแต่มีการสร้างและใส่ความหมายทางวัฒนธรรมเข้าไปครอบคลุมความหมายทางกายภาพเดิม ซึ่งเป็นความหมายเชิงค่านิยมที่ถูกสร้างขึ้นให้เชื่อมโยงไปยังทัศนคติของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อภาพลักษณ์ของร้านค้าและยังเชื่อมโยงไปถึงภาพลักษณ์ของเมืองหลวงพระบาง ให้เปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบเมืองท่องเที่ยวที่มีรูปแบบร่วมสมัย มาทับความหมายเดิมของเมืองมรดกแห่งวัฒนธรรม

และการศึกษาเชิงวาทกรรมอำนาจของฟูโกต์ ทำให้เราทราบว่าความหมายหรือทัศนคติที่ดูเหมือนความจริงตามธรรมชาติเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผลผลิตทางสังคม วัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นจากสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นรัฐ ผู้ประกอบการ นักออกแบบ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หรือคนหลวงพระบางเอง ที่ร่วมกันกำหนดและผลิตซ้ำความหมาย

ภาพแทนชุดใหม่ของเมืองมรดกโลกนี้ โดยทำการสร้าง ผลิตซ้ำและสถาปนาความหมาย
หนึ่งๆ ให้กลายเป็นความจริง ด้วยการส่งเสริมและนิยมใช้การออกแบบตัวอักษรที่มี
ภาพลักษณ์ร่วมสมัยตามแบบอย่างตะวันตก และหลีกเลี่ยงการใช้รวมไปถึงการลดคุณค่า
รูปแบบตัวอักษรลาวที่สื่อถึงความเป็นพื้นถิ่นในหลวงพระบางลง ควบคุมกำหนดกรอบ
ความคิด จินตนาการ และทัศนคติของคนในสังคมทั้งในวัฒนธรรมอื่นและรวมไปถึง
ผู้คนในวัฒนธรรมพื้นถิ่นนั้นๆ เอง ต่อความหมายเชิงวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง
ในปัจจุบัน

และจากกลไกการสร้างภาพแทนนี้ ทำให้เราสามารถคาดการณ์และตั้งคำถาม
ต่อการเปลี่ยนแปลงภาพแทนของเมืองหลวงพระบางต่อไปในอนาคต ว่าจะยังคงรักษา
รูปแบบความหมายของเมืองแห่งมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้มากน้อยเพียงใดใน
กระแสโลกาภิวัตน์นี้ เพราะเนื่องจากรูปแบบตัวอักษรร่วมสมัยสไตล์ตะวันตกนั้นมีปรากฏ
อยู่ทั่วโลก ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมกระแสหลักจากตะวันตกที่แผ่ขยาย
ครอบคลุมกลืนกินวัฒนธรรมท้องถิ่นดังที่เคยกล่าวไว้ในตอนต้น ซึ่งผู้เขียนคิดว่าการ
เปลี่ยนแปลงนี้อาจจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากปัจจัยด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ แต่
หากจะยังต้องการรักษาไว้ซึ่งความเป็นพื้นถิ่นของเมืองหลวงพระบางในการสื่อสารผ่าน
รูปแบบตัวอักษรอยู่บ้าง ก็อาจจะควรต้องใส่ใจในการออกแบบและนำเสนอรูปแบบตัวอักษร
ลาวพื้นถิ่นให้มีความสวยงาม น่าสนใจ และร่วมสมัยในรูปแบบพื้นถิ่นของตนเองสู่การ
รับรู้ของนักท่องเที่ยวในมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มแรงเสียดทานทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นให้
ยังคงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้ไม่มากนักน้อย

ภาพที่ 12 ตัวอย่างชุดแบบตัวอักษรที่ใช้ภาษาลาวพื้นถิ่นในเมืองหลวงพระบาง

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณ์ วิไลโอฬาร, (2560). **ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างเครื่องที่ระลึกในเมืองหลวงพระบาง**. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กิตติสันต์ ศรีรักษา. (2558). **ศิลปกรรมรูปนาคหลวงพระบาง : รูปแบบคติสัญลักษณ์และการให้ความหมายในฐานะเมืองมรดกโลก**. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จตุพงศ์ ภูสุมาศ. (2556). **Typography**. นนทบุรี: โอดีซี พรีเมียร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). **แวนวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย**. ปทุมธานี: นาค.
- นพพร ประชากุล. (2544). **มายาคติ: สรรนิพนธ์จาก Mythologies ของ Roland Barthes**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์. (2556). **ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช**. วารสารเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree University of Technology. 7(2), 99 – 108.
- ศุภชัย เจริญวงศ์. (2544). **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- สมิชนันท์ สมันเลาะ. (2558). **บันทึกบรรยายการห้สวิชาพื้นฐานสู่รหัสดิจิทัล อักษรศิลป์ และอักษรศิลป์**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์. [ออนไลน์] จาก<https://sites.google.com/site/xaseiynni-yukhlokaphiwathn/sangkham-lok-yukh-lokaphiwathn>. สืบค้นวันที่ 15 ธันวาคม 2561.

เอกรัฐ เลหาทัญวณิชย์. (2552). ภาพแทนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม กับ
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน: กรณีศึกษาน้ำแม่กำปอง ตำบล
ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่:
เชียงใหม่.

Michel Foucault, (1980). "Truth and Power" In **Power/Knowledge**. New York:
Pantheon.

Stuart Hall, (1997). "The Work of Representation" In **Representation:
Cultural Representations and Signifying Practice**. London: Sage.
